

RUSIA KIEVEANĂ (CLASA A VI-A)

- 1) *Slavii vechi*¹⁾
  - slavii răsăriteni
  - slavii apuseni
  - slavii sudici²⁾
- 2) *Slavii de răsărit în sec. VI—IX*
  - teritoriul locuit
  - formarea poporului rus³⁾
  - viața economică
  - structura socială ; destrămarea obștii gentilico-tribale⁴⁾
  - obștea sătească.⁵⁾
- 3) *Statul vechi rus (Rusia Kieveană)* ⁶
  - orașele Kiev și Novgorod
  - formarea statului rus kievean (sfârșitul sec. IX — începutul sec. X)
  - activitatea primilor cnezi : Oleg și Igor⁷⁾
  - expedițiile lui Sveatoslav în Peninsula Balcanică
  - adoptarea creștinismului
  - domnia lui Iaroslav cel Înțelept⁸⁾
- 4) *Formarea și dezvoltarea relațiilor feudale în sec. X—XII*
  - formarea celor două clase fundamentale ale societății feudale : feudații (boierii) și țărani dependenți ⁹⁾
  - formarea domeniului feudal
  - persistența țăranimii libere
  - codul feudal „Pravila rusă“
  - meșteșugurile și comerțul
- 5) *Începutul destrămării statului rus kievean*¹⁰⁾
  - restabilirea unității statului rus kievean de către Vladimir Monomahul
  - destrămarea statului rus kievean în prima jumătate a sec. XII¹¹⁾
- 6) *Cultura*
  - cultura populară și cultă.
  - istoriografia (Cronica lui Nestor) sec. XII, 1113.
  - literatura ; poemul epic „Cîntec despre oastea lui Igor“ ¹²⁾
  - arta veche rusă ; arhitectura și pictura ¹³⁾
- 7) *Concluzii : însemnătatea statului kievean și a culturii vechi ruse.* ¹⁴⁾

Comentariu istoric

1) În prima jumătate a mileniului I e.n. slavii reprezentau unul din cele mai mari grupuri etnice din Europa. În ultimul timp, istoricii, pe baza datelor arheologice, istoriei și lingvisticii au adus argumente noi, privind originea autohtonă europeană a slavilor. Patria primitivă a slavilor o constituia teritoriul vast locuit de vechii slavi în Europa răsăriteană între fluviile Vistula și Nipru.

În primele secole ale erei noastre, în componența triburilor slave au intrat și elemente din triburile vecine ca : sarmații, goții. Către mijlocul mileniului I, triburile slave mai vorbeau o limbă comună, slava veche, care stă la baza actualelor limbi slave, constituite în a doua jumătate a mileniului I.

Vechii slavi sînt semnalati de scriitorii romani Tacit și Pliniu cel Bătrîn (sec. 1 e.n.) sub denumirea de venezi, și mai ales de scriitorii bizantini, Procopiu din Caesareea și Mauriciu Strategul (sec. VI), sub denumirea de sclavini și anți.

2) În componența slavilor sudici au intrat populația romanizată din Peninsula Balcanică care a fost asimilată, în cea mai mare parte, de către slavi, precum și elemente de origine turcică ca protobulgarii imigrați în Peninsula Balcanică în a doua jumătate a secolului al VII-lea. Ei au fost asimilați de populația slavă de pe teritoriul de astăzi al Bulgariei, dînd însă numele de bulgari populației slave care i-a asimilat.

3) Numele poporului rus are la bază denumirea uniunii de triburi Ros sau Rus, documentată în cursul secolului al VI-lea ca existînd între cursul mijlociu al Niprului și cursul superior al Donului. Această uniune de triburi constituind grupul etnic cel mai numeros și cel mai puternic al slavilor răsăriteni, numele ei s-a extins treptat devenind, spre sfîrșitul mileniului I, o denumire comună pentru toate triburile slavilor răsăriteni.

4) La slavii răsăriteni, nucleul organizării sociale îl constituia obștea aflată în faza de trecere de la obștea gentilică la obștea satească. Progresul uneltelor agricole, îndeosebi răspîndirea plugului cu animale trăgătoare și a tehnicii agricole au făcut ca munca în comun a membrilor obștii pe pămînturile sale să nu mai fie necesară, astfel încît gospodăria țărănească individuală, bazată pe agricultură și creșterea animalelor a devenit forma de bază a economiei agrare. Aceasta a dus la destrămarea relațiilor gentilice și a formelor comunitare de muncă, la diferențierea după avere și socială a membrilor obștilor, la apariția posesiunii gospodăriei individuale asupra pămîntului arabil, ceea ce a avut drept urmare o destrămare a structurii obștii, dar și persistența unei proprietăți comune a obștii asupra pădurilor, pămînturilor nelucrate, pășunilor, apelor etc.

5) Obștea satească era denumită mir sau verv și cuprindea de obicei teritoriul unui sat. Ea se caracteriza prin îmbinarea proprietății devălmașe și folosința comună a membrilor obștii asupra pădurilor, pășunilor, pămînturilor nelucrate, apelor și a posesiunilor individuale a fiecărui membru al obștii asupra pămîntului de arătură.

Formă de organizare socială comună, cunoscută de toate popoarele din Europa în perioada de trecere de la comuna primitivă la sclavagism sau de la comuna primitivă la feudalism, (ca la triburile germanice și slave), obștea satească rusească s-a caracterizat printr-o deosebită trăinicie și o îndelungată exis-

tență, elementele ei păstrându-se, chiar în condițiile aservirii țărănimii, pînă în perioada feudalismului dezvoltat, sub forma obștii satești aservite.

6) În explicarea formării vechiului stat rus au existat în istoriografie puncte de vedere deosebite. Așa numita teorie „normanistă” susținea că vechiul stat rus sau statul kievean a fost întemeiat în secolul al IX-lea de către normanzi sau varegi, conduși de către Rurik, și că instaurarea dinastiei lui Rurik a marcat începutul statului la slavii răsăriteni.

Cercetările din ultimul timp, bazate pe confruntarea izvoarelor arheologice, istorice, lingvistice, au arătat că la baza statului vechi rus kievean au stat vechile formații prestatale ale slavilor răsăriteni din secolele VI—IX ca : uniunea de triburi Ros (Nipru), Slavia (Ilmen), Kuiava (Nipru inferior), Artania (nordul Mării de Azov).

Analele de la mănăstirea Sfîntul Bertin amintesc, de asemenea, de existența unui „Kagan rus”, aflat în relații diplomatice cu împăratul carolingian (mijlocul sec. IX).

Procesul de formare a statului s-a cristalizat în cursul secolului al IX-lea, în condițiile destrămării comunei primitive și ale apariției claselor societății feudale timpurii, ale unificării teritoriilor locuite de triburile slavilor răsăriteni, și a fost grăbit, într-o oarecare măsură, de venirea cetelor de negustori și războinici varegi, stabiliți de-a lungul drumului comercial „de la varegi la greci”, care ducea de la Marea Baltică spre Marea Neagră și Constantinopol, coborînd pe Nipru, pe parcursul căruia s-au format orașele : Novgorod, pe malul lacului Ilmen, și Kiev, pe cursul mijlociu al Niprului. Proces de lungă durată, formarea statului de la Kiev, constituie, astfel, nu un început, ci o etapă în istoria apariției vieții de stat la slavii răsăriteni.

7) Contribuția unor conducători normanzi la formarea statului rus kievean se oglindește în denumirile de origine normandă ale primilor cnezi de la Novgorod și Kiev, astfel Rurik, apoi fiul său Oleg și urmașul acestuia Igor.

Cetele varegilor au fost însă curînd asimilate de masa populației slave. Normanzii au preluat limba rusă și nume slave, ceea ce se oglindește în faptul că fiul lui Igor poartă un nume tipic slav, acela de Sveatoslav.

8) Legăturile cu Occidentul au fost și legături de rudenie. Prestigiul Rusiei kievene a crescut îndeosebi în vremea lui Iaroslav cel Înțelept, una din fiicele lui, Ana, căsătorindu-se cu regele Henric I al Franței, iar fiul său Vsevolod s-a înrudit cu familia imperială bizantină.

9) Procesul de formare a celor două clase fundamentale a avut la bază destrămarea obștii satești, existența în cadrul ei a unor țărani fără pămînt sau cu pămînt puțin și a unei aristocrații feudale timpurii, care s-a diferențiat tot mai mult de masa membrilor obștii, prin cotropirea pămînturilor și aservirea membrilor obștii satești. Totodată, în rîndul feudalității au intrat membrii cetei sau drujinei cnezului și feudații ecleziastici. În secolele X—XI a avut loc cristalizarea relațiilor feudale, oglindită în formarea celor două clase fundamentale ale societății feudale, feudații laici (boierii) și ecleziastici și țărani dependenți (celeadi) formați din mai multe categorii : readovici, zakupi, zmerzi.

S-au mai păstrat și robi patriarhali. În această perioadă, s-a format și domeniul feudal laic și ecleziastic. El cuprindea o parte exploatată direct de feudal prin munca țăranilor dependenți (rezerza feudală) și loturi ale țăranilor depen-

denți. În afară de țărani dependenți, s-au mai păstrat și țărani liberi, membri ai obștilor sătești, al căror număr era în continuă scădere datorită aservirii lor de către feudali.

10) După moartea lui Iaroslav cel Înțelept, ca urmare a adâncirii procesului de feudalizare, a creșterii puterii marilor proprietari funciari locali, a creșterii puterii cnezilor locali, care aveau cete armate tot mai numeroase, puterea marelui cneaz de la Kiev a început să slăbească. Totodată, ca urmare a luptelor interne între urmașii săi, statul kievean s-a fărâmițat în mai multe cnezate de sine stătătoare grupate în jurul unor mari orașe, aceasta marcând începutul destrămării statului rus kievean.

11) După restabilirea unității statului rus kievean de către Vladimir Monomahul (1113—1125), din al doilea sfert al secolului al XII-lea statul rus s-a fărâmițat din nou în mai multe cnezate de sine stătătoare cum erau : Kiev, Iaroslavl, Halici, Novgorod, Smolensk, Volinia, Vladimir-Susdal, Cernigov. Astfel, Rusia kieveană a intrat în perioada fărâmițării feudale, fapt care a ușurat atacurile popoarelor nomade, cumanii (polovți) și tătarii.

Atacurile acestora și luptele interne au slăbit într-atât cnezatele rusești încât în sec. al XIII-lea ele au fost supuse de tătarii.

12) Poemul epic „Cîntec despre oastea lui Igor (sec. al XII-lea) s-a păstrat în numeroase versiuni ulterioare și este tradus și în românește.

13) Creația artistică s-a manifestat în domeniul arhitecturii în lemn și piatră, și în pictură. Printre monumentele de seamă ale vechii arhitecturi ruse, un loc important îl ocupă Catedrala Sf. Sofia din Kiev, ridicată de Iaroslav cel Înțelept în 1037, Catedrala Sf. Sofia din Novgorod, construită între 1045—1050, precum și alte biserici, mănăstiri și construcții cu caracter laic.

Interioarele bisericilor erau împodobite cu fresce și mozaicuri, ca acelea din Catedrala Sf. Sofia din Kiev, sau alte biserici ca Spas-Neredița din Novgorod. Unele manuscrise erau împodobite cu miniaturi ca, de pildă, Evanghelia lui Ostromir.

14) Statul rus kievean avea un teritoriu foarte întins, cuprinzînd cea mai mare parte a Rusiei europene, în care locuia o populație de aproximativ 4—5 milioane de locuitori. Statul kievean avea o economie agrară dezvoltată, orașe numeroase și înfloritoare, a căror activitate meșteșugărească și comercială a fost pusă în evidență de descoperirile arheologice. Rusia kieveană a jucat de asemenea, un rol politic internațional de seamă în Europa, mai ales răsăriteană și centrală, avînd relații cu : Polonia, Cehia, Bizanț, Franța.

Rusia kieveană a avut de asemeni o remarcabilă creație culturală și artistică, în care influența bizantină a jucat un rol important.

Această creație s-a caracterizat prin trăsături originale, oglindite în opere care reflectă specificul vieții rusești, cum sînt : „Cîntec despre oastea lui Igor“, „Pravila rusă“, sau monumentele de artă din Kiev și care, în același timp, au contribuit la dezvoltarea culturii europene. Datorită dezvoltării sociale, economice, politice și culturale și a rolului său în viața politică a Europei răsăritene, Rusia kieveană a constituit unul din marile state din perioada feudalismului timpuriu.

Indicații metodice

Lecția cu privire la statul rus kievean are o importanță deosebită pentru înțelegerea procesului de formare a relațiilor feudale și de constituire a statului feudal timpuriu la popoarele slave. Ca o caracteristică se va arăta că slavii răsăriteni au trecut direct de la orînduirea comunei primitive la orînduirea feudală, ei necunoscînd orînduirea sclavagistă. Se vor sublinia cauzele destrămării statului feudal rus kievean: anarhia feudală și atacurile popoarelor nomade.

În predarea lecției se va folosi harta murală *Europa în sec. X—XV* și harta 39b — *Statul kievean* — din „Atlas istoric“, Buc. 1971.

Pentru înțelegerea relațiilor dintre feudali și țărani și pentru analiza codului „Pravila rusă“ se va citi și comenta un fragment din „Lecturi din izvoarele Istoriei Evului Mediu“ (E.D.P., Buc, 1961, p. 73).

Se vor citi și analiza cu elevii fragmente din „Cîntec despre oastea lui Igor“, pentru a facilita înțelegerea societății vechii Rusii și a creațiilor istorico-culturale.

Pentru problemele de artă veche se vor folosi diapozitivele setul I, din „Istoria Evului Mediu“ (ediția a II-a), cu principalele monumente din Kiev și reproduceri de artă veche rusă, din „Pictura rusă“ de V. Florea și din „Istoria artelor plastice“, de C. Suter.

BIBLIOGRAFIE

1. *Cîntec despre oastea lui Igor*, (traducere din vechea rusă de Mihai Beniuc, Buc., 1952).
2. *Cronica lui Nestor*. (traducere de Popa-Lisseanu, în *Izvoarele istoriei românilor*, vol. VII) Buc., 1935.
3. *Balade populare ruse* (traducere de A. Maniu, Buc, 1952).
4. B. D. Grekov, *Kievskaja Rusi*, Moscova, 1953.
5. L. Musset, *Les invasions. Le second assaut contre l'Europe chretienne (VII-e—XI-e siecles)*, Paris, P.U.F., 1965 („Nouvelle Clio“, L'Histoire et ses problemes, nr. 12 bis.)
6. C. Suter, *Istoria artelor plastice*, Buc., E.D.P., 1963, pp. 209—312.
7. M. V. Alpatov, *Istoria artei*, vol. I, Buc, Edit. Meridiane, 1962, p. 374, 398.
8. V. Florea, *Pictura rusă*, Buc, Edit. Meridiane, 1973.
9. *Istoria universală*, vol. III, Buc, 1960, pp. 226—253, 443—464.
10. *Atlas istoric*, Buc. E.D.P., 1971, harta 39 b.
11. *Lecturi din izvoarele istoriei evului mediu*, Buc., E.D.P., 1961, p. 73.

ELISABETA RADU